

С.Ә. Бәкірова¹

¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Т.О. Ізім²

²Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

ХОРЕОГРАФИЯ ПЕДАГОГИКАСЫ: БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕР МЕН КАТЕГОРИЯЛАР

Аннотация

Мақалада хореография өнері саласында мамандар даярлауда кәсіби пәндерді жүргізуде хореография мамандығының ерекшелігін, дәстүр сабақтастығын сақтай отырып, оқытудың негізгі категориялары айқындалады. Осы мақсатқа жетуде авторлар балалар шығармашылық би ұжымындағы жетекшілік, педагог-хореограф мамандарды даярлаудағы оқытушылық және орындаушылық тәжірибелерінің негізінде хореография өнері саласында білім берудегі ерекшеліктер мен тұжырымдамаларына сараптама жасайды.

Түйінді сөздер: хореография педагогикасы, оқытудың қағидалары, білім беру жүйесі, әдіс-тәсілдер, тәрбие.

С.Ә. Бәкірова¹

¹ Казахская национальная академия хореографии
(Нур-Султан, Казахстан)

Т.О. Ізім²

² Казахская национальная академия хореографии
(Нур-Султан, Казахстан)

ПЕДАГОГИКА ХОРЕОГРАФИИ: ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ И КАТЕГОРИИ

Аннотация

В статье определены основные категории преподавания хореографии при подготовке специалистов в области хореографического искусства, при сохранении специфики специальности и преемственности традиции. Для достижения этой цели авторы анализируют особенности и концепции обучения в области хореографического образования на основе исполнительского и педагогического опыта в подготовке педагогов и хореографов.

Ключевые слова: педагогика хореографии, принципы обучения, система образования, методика, воспитание.

S.A. Bakirova¹

¹Kazakh National Academy of Choreography
(Nur-Sultan, Kazakhstan)

T.O. Izim²²Kazakh National Academy of Choreography
(Nur-Sultan, Kazakhstan)**CHOREOGRAPHY PEDAGOGY: TEACHING FEATURES
AND CATEGORIES****Annotation**

The article defines the main categories of teaching choreography in the training of specialists in the field of choreography while preserving the specifics of the specialty and the continuity of traditions. To achieve this goal, the authors analyze the features and concepts of training in the field of choreography based on performance and pedagogical experience in the training of teachers and choreographers.

Key words: *pedagogy of choreography, principles of teaching, education system, methodology, upbringing.*

Кіріспе. Егемендікке қол жеткізген ширек ғасырдан астам уақыттың ішінде Қазақстан хореография өнері бүгінгі қоғамның да, көрерменнің де шығармашылық-көркемдік талабы мен сұранысына сай жауап беріп келеді. *Абай атындағы* мемлекеттік академиялық *опера және балет театры*, «Астана Опера», «Астана балет» театрларының шығармашылығынан балет өнерінің заманауи даму деңгейін, халық би ансамбльдерінің бай репертуарынан ұлттық хореография өнерінің өркендеуінің жаңа белесін көреміз. Қазақстан хореография өнерінің әлемдік деңгейде танылуы балетмейстерлердің шығармашылығымен, орындаушылардың жоғары орындаушылық шеберлігімен қатар отандық педагог-хореографтардың баға жетпес еңбегінің жемісі. Инновациялық, технологиялық-интеграциялық үдерістің қарқынды дамыған тұсында хореография педагогикасының өзіндік спецификасы мен педагог-хореографтардың негізгі функциялары мен кәсіби қызметі ғылыми-шығармашылық тұрғыдан зерттеуді, сауатты саралауды талап етіп отыр.

Зерттеу әдістері. Зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды:

- хореографиялық білім беру жүйесін бақылау;
- қосымша білім беру мекемелеріндегі, жоғары оқу орнындағы педагогикалық қызмет және әдістемелік жұмыс;
- отандық және шетелдік ғалымдардың жалпы педагогика және хореография өнері бойынша ғылыми зерттеулерінің, педагогикалық эксперименттерінің қорытындыларын талдау.

Тақырып бойынша әдебиеттерге шолу. Мәдениеттану докторы, п.ғ.к. Т.А. Филановская: «Образование – это фундамент, основание для возведения всей хореографической культуры. Фундаментальные основы образования позволяют и дальше развивать, усложнять, углублять, совершенствовать исполнительское, балетмейстерское, педагогическое мастерство в области искусства танца» [1, 11 б.], А.В. Фомкин: «Хореографическое образование – целенаправленный процесс

воспитания и обучения хореографическому искусству в интересах человека, общества, государства, сопровождающийся констатацией достижения гражданином установленных государством образовательных уровней» [2, 16 б.], – деп хореография өнеріндегі білім беру жүйесіне ғылыми тұрғыдан баға береді. Отандық хореография өнерінің педагогикасын зерттемес бұрын, «балет өнеріндегі оқыту жүйесі» ұғымына тоқталатын болсақ, А.Я. Ваганованың «Классикалық бидің негізі» (1934 ж.) еңбегінде алғаш рет классикалық биді оқытудың педагогикалық жүйесінің негізі жасалынып, әлемдік хореографиялық өнердің тарихи даму үдерісінде қалыптасқан балет шеберлігінің әліппесін оқытудың әдістері мен тәсілдері біріктіріледі. А.Я. Ваганованың педагогикалық жүйесі Ленинград хореографиялық училищесінде классикалық биді оқыту процесінде орындаушылық техникаларының қағидаларын, қимылдың мағыналылығын қалыптастырып, қол мен аяқ қалыптарын жүйелеп, дененің дұрыс қойылуын зерттеді. Осы әдістеме балет өнерінің педагогикасының даму үрдісіне жол ашып, алғашқы педагог-балетмейстерлер мен балет өнеріне оқыту жүйесі пайда болды.

А.Я. Вагановаға дейін де хореография өнеріне оқытудың әдістері мен тәсілдері бойынша еңбектер жарық көрген. А.Я. Ваганова өзінің классикалық бидің негізі атты еңбегінде Ж.Ж. Новердың теориялық пікірі мен К.Блазистың практикалық тәсілдерін және XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы орыс балет педагогтарының тәжірибесін біріктіре отырып, классикалық биді оқытудың педагогикалық жүйесін құрады.

А.Я. Ваганова: «Наши школы могут работать, лишь опираясь на солидный теоретический фундамент... Мы должны создать научно-исследовательский центр по хореографии и в первую очередь, журнал по вопросам балетного искусства, на страницах которого мы имели бы возможность обсуждать и разрабатывать педагогические, творческие и исторические проблемы нашего искусства. В связи с этим, я считаю вполне своевременным поставить вопрос о превращении наших ведущих балетных техникумов в высшие учебные заведения по хореографии с обеспечением за ними возможности вести научно-исследовательскую работу по теории и истории балетного искусства» – бұл деректерден хореография өнерінің педагогикасын, орындаушылық шеберлікке баулудың әдісі мен негізгі қағидаларын зерттеу әрбір тарихи кезеңдегі маңызды мәселе болғанын көреміз [3, 20 б.].

Зерттеу нәтижесі. Ғалымдардың зерттеулеріне сүйене отырып, хореография педагогикасының негізгі категорияларын төмендегі кесте бойынша бөліп қарастырамыз.

Кесте №1. Хореография педагогикасының негізгі категориялары.

Тәрбие – бишінің тұлғасын қалыптастыруға мақсатты түрде бағытталған үрдіс, балет өнері саласында жинақталған тәжірибемен бөлісу, болашақ кәсіби қызметке дайындау мақсатында оқушыға бағытты ықпал ету.

Қазақ әдебиетінің негізін қалаушылардың бірі, ағартушы, педагог М.Жұмабаев: «Баланы тәрбиелі қылу – тұрмыс майданында ақылмен, әдіспен күресе білетін адам шығару. Қаласа өзін, асса барлық адам баласын әділ жолмен өрге сүйрейтін ер шығару деген сөз. Тұрмыста түйінді мәселелерді тез шеше білетін, қысқасы, адамзат дүниесінің керек бір мүшесі бола алатын төрт жағы түгел кісі қылып шығару. Баланы мұндай сападағы адам ету үшін тәрбиеші бар күшін, бар білімін жұмсап, шаршамай үйрете білуі керек» деп тұжырымдама жасайды [4, 3 б.]. Педагогика ғылымының негізгі саласы тәрбие үдерісінің мақсаты қоғамның қажеттілігін қанағаттандыратын, бәсекеге қабілетті маман дайындау. Сапалы тәрбие үрдісін қалыптастыруда заманауи маман – педагог-хореограф меңгеруі қажет қасиеттер:

- коммуникативтік қасиет – педагог-хореографтың балалармен, ата-аналармен, әріптестерімен ынтымақтастығы және қарым-қатынас жасауы және т. б.;
- ұйымдастырушылық қасиет – білім алушылардың кәсіби мамандығына деген қызығушылықтарын арттыру, бір ұжымға, ортақ топқа біріктіру, ортақ мақсатты айқындап, сол мақсатқа жету жолында біріге жұмыс жасауға үйрету;
- конструктивтік қасиет – педагог-хореографтың сабақты жоспарлауда қажетті материалды тандай білуі;

- болжамдау қасиеті – бұл хореографтың болашақ қызметінде педагогикалық болжамдарды жүзеге асыру қабілеті;
- гносеологиялық қасиет – педагог-хореографтың шығармашылық ұжымдағы жұмысы және оның өздігінен білімін жетілдіруге деген ұмтылысы;
- перцептивті қасиет – әрбір орындаушының жан дүниесін ұғыну, қабілетін ескеру, эмоционалдық жағдайын сезіну;
- креативтілік қасиет – педагог-хореографтың интеллектуалдық қабілеттерінің бір түрі. Хореографиялық қойылымдарда айрықша образдарды шығару, ойлаудың дәстүрлі схемаларынан кете алу, мәселелік жағдаяттарды шеше алу қабілеті.
- экспрессивті қасиет – педагог-хореографтың дауыс ырғағының жағымдылығы және ашық эмоциялық көңіл-күйі.

Педагог-хореографтың әрдайым жоғарыда аталған қасиеттерді дамытуы – би ұжымдарының табысты қызметінің кепілі және білім алушылардың сапалы оқу үрдісін ұйымдастырудағы қажетті факторлар.

Бұл жөнінде Лукьянова Е.А.: «Но воспитание правильного положения тела танцора требует большого терпения, настойчивости и усилия, постоянного контроля, как со стороны педагога, так и самоконтроля со стороны исполнителя. Этот весь процесс выстраивается на таких личностных качествах как: дисциплинированность и трудолюбие. Эти качества так же необходимы и в повседневной жизни и определяют успех во многих делах. Это способствует формированию и становлению характера будущей личности. Черты характера педагоги-хореографы многими годами воспитывают у детей», - деген болатын [5, 46 б.]. Олай болса, зерттеушілердің ғылыми көзқарастарының, педагог-хореографтардың практикалық тәжірибелерінің негізінде тәрбие үдерісінің - хореография өнерінің даму тарихымен қатар жүргендігін, оның мәнінің қоғам мәдениетімен байланысты екеніне көз жеткіземіз.

Білім беру – хореография өнеріне оқыту барысында жинақталған әлемдік, ғылыми және мәдени құндылықтар жүйесін қамтитын әдіс-тәсілдердің жиынтығы. Хореография өнеріне оқытудың педагогикалық жүйесін дамытудың негізгі көзі халық педагогикасының ғасырлар бойы жинақталған өмірлік тәжірибесі, ұлттық тәрбиесі болып табылады.

Адамзат өзінің өмір сүру сатысында, ұзақ жылдар бойы бір-бірінен тұрмыстық тіршіліктерді ғана үйреніп қойған жоқ. Түрлі еңбек әрекеттерінен туындайтын өз сезімдерін қимыл арқылы бейнелеуге тырысты. Сипатты, бейнелі және түсінікті қимылдар келер ұрпақтың есінде қалып, ол қимылдар белгілі бір мағынаға, жүйелілікке ие болды. Осылайша алғашқы билер пайда болды. Белгілі бір қимыл-

ды анық және дұрыс бейнелей білген бишілер өз тәжірибелерін жас орындаушыларға табыстау арқылы алғашқы би ұстаздары өмірге келді. Олар би элементін дұрыс көрсету және үйретумен қатар, тәрбиеші қызметінің ролін қоса атқарды, себебі, олар өз оқушыларын ескертулерді дұрыс қабылдай білуге тәрбиеледі.

Қазақстанда ХХ ғасырдың 30-шы жылдардың басында би өнеріне үйретудің алғашқы қадамдары жасалып, орыс хореографтарының педагогикалық идеяларының негізінде Қазақстанның балет педагогикасы қалыптасты. Осы кезеңді өнертану кандидаты, профессор Т.О. Ізім: «1933 жылы Қазақ Мемлекеттік драма театры жанынан ашылған музыкалық студияда балет бөлімі жұмыс істей бастады. 1934 жылы осы бөлімді А.Александров басқарды. Сол жылы балалар үйінің қабілетті деген 32 оқушысы алғаш би бөліміне қабылданып, балет мектебі ашылды. 1937 жылдан бұл мектепті А.Селезнев басқарды. А.Селезневтің тікелей араласуымен 1938 жылы музыка мектебінен бөлініп шыққан, би бөлімі хореография училищесінің негізін қалады» - деп жазды [6, 118б.]. Аталған училище қазақ би өнерінің қара шаңырағына айналып, қазіргі таңда дәстүр сабақтастығын сақтап, кәсіби хореография мектебінің оқу-әдістемелік базасының негізін қалады.

1965 жылы ашылған эстрада және цирк өнері студиясының хореография бөлімі (қазіргі Ж. Елебеков атындағы колледж) және аймақтық өнер колледждерінде ашылған хореография бөлімдері халық би ансамбльдері мен облыстық филармония ұжымдарына бишілер дайындауда үлкен үлес қосып отырған оқу орындары.

2010 жылы Астана қаласында (қазіргі Нұр-Сұлтан) Қазақ ұлттық өнер университетінің жанынан хореография факультеті ашылып, көп деңгейлі (мектеп-колледж-бакалавр-магистратура) білім беру жүйесін қалыптастырды. Аталған факультет білім алушылары мен оқытушылары 2016 жылы Қазақ ұлттық хореография академиясының негізін қалады. Қазіргі таңда академия заманауи және халықаралық стандартқа сай келетін Орта Азиядағы көп деңгейлі хореографиялық білім беретін бірден бір оқу орны. Сонымен қатар, Республикада хореография саласы бойынша білім беретін Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті жұмыс атқарып отыр. Ал, аймақтық жоғары оқу орындарынан М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті педагог-хореограф мамандарды дайындауда сапалы еңбек етуде.

Оқыту – арнайы дайындығы бар маманның жетекшілігімен болашақ орындаушылардың бойында белгілі бір білік, білім, дағдыларды

калыптастыруды жүзеге асыратын үдеріс. Оқыту үдерісі барысында балет бишісі өз бойында белгілі бір орындаушылық дағдыларды қалыптастырумен қатар, оларды қайта-қайта жаттығулар барысында жетілдіру арқылы би қимылдары жүйесінде орындайды. Хореография педагогикасында бұл әрекет ең маңызды болып табылады, себебі, кәсіби мектепті жақсы меңгеру хореографиялық қойылымдардың негізін қалайтын түрлі би комбинацияларын үздіксіз қайталау мен үйрену жағдайында ғана мүмкін болады. Кәсіби орындаушының білімі оқу үдерісі барысында алынған жүйелі білім, білік, дағдылардың тұтас сипаттамасын көрсетеді. Сонымен қатар, хореография өнеріндегі білім беру жүйесінің мақсаты - орындаушылардың жаңа буынын және жас маманды тәрбиелеу. Себебі, оқу үдерісінде жас маман балет өнері ғана емес, жалпы бүкіл әлемдік мәдениет дамуының тәжірибесінің жиынтығы аясында өнер зерттеушілерінің жинақтаған қажетті, ғылыми және мәдени құндылықтарын меңгереді.

Қорытынды. Бүгінгі таңда қазақстандық балет педагогикасының қалыптасуы толықтай зерттелмегендігін нақтылай келе, отандық көрнекті хореографтардың жинақталған педагогикалық тәжірибелерін жүзеге асыру тәсілдерін саралау өзекті болып табылады.

Педагог-хореографтардың шығармашылығы хореография өнерінің өзіндік ерекшеліктерін сипаттайтын түрлі көзқарасты көрсететін шығармашылық ізденістер мен талпыныстардан тұратындығына көз жеткіздік. Хореография өнеріндегі әлемдік және отандық педагогикалық жүйеде, барлық педагогтар бір бағытта жұмыс істегенін, бірақ олардың жұмысқа деген шығармашылық тәсілі әр түрлі болғандығы белгілі. Педагогтардың оқытушылық шығармашылығының шынайы құндылыққа ие болуы немесе жоғары жетістіктерге қол жеткізе алмауы, оқыту мен тәрбиелеудегі қолданылатын әдіс-тәсілдерге, ұстанатын педагогикалық қағидаларға байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Филановская Т.А. История хореографического образования в России: Учебное пособие. – СПб.: Лань, 2016. – 320 с.
2. Фомкин А.В. Балетное образование: традиции, история, практика. – СПб: Академия Русского балета имени А.Я. Вагановой, 2013 – 643 с.
3. А.Я. Ваганова: статьи, воспоминания, материалы. / Редакторы Н. Д. Волков, Ю. И. Слонимский. – Л. – М.: Искусство, 1958. – 343 с.
4. Бабаев С.Б. Тұлғалық педагогика. Педагогикалық теория негіздері. Оқу құралы. – Алматы: Nurpress баспасы, 2013. – 336 б.
5. Лукьянова Е.А. Дыхание в хореографии. Учебное пособие. – СПб.: Лань, Планета музыки, 2016. – 184 с.
6. Ізім Т.О. Қазақ және шет ел хореография өнерінің тарихи даму кезеңдері: Оқу құралы. – Алматы: Мир Баспа Үйі, 2016 – 196 б.

References:

1. Filanovskaja T.A. *Istorija horeograficheskogo obrazovanija v Rossii: Uchebnoe posobie.* – SPb.: Lan', **2016.** – 320 s. (*In Russ.*).
2. Fomkin A.V. *Baletnoe obrazovanie: tradicii, istorija, praktika.* – SPb: Akademija Russkogo baleta imeni A.Ja. Vaganovoj, **2013** – 643 s. (*In Russ.*).
3. *A.Ja. Vaganova: stat'i, vospominanija, materialy.* / Redaktory N. D. Volkov, Ju. I. Slonimskij. – L. – M.: Iskusstvo, 1958. – 343 s. (*In Russ.*).
4. Babaev S.B. *Tulgalyq pedagogika. Pedagogikalyq teorija negizderi.* Oqu quraly. – Almaty: Nurpress baspasy, **2013.** – 336 b. (*In Kazakh.*).
5. Luk'janova E.A. *Dyhanie v horeografii.* Uchebnoe posobie. – SPb.: Lan', Planeta muzyki, **2016.** – 184 s. (*In Russ.*).
6. Izim T.O. *Qazaq zhane shet el horeografija onerinin tarihi damu kezenderi:* Oqu quraly. – Almaty: Mir Baspa Yji, **2016** – 196 b. (*In Kazakh.*).